

СИФАТЛИ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ МАМЛАКАТ АҲОЛИСИНИНГ ТУРМУШ ДАРАЖАСИ ВА ФАРОВОНЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ АСОСИЙ ОМИЛИ СИФАТИДА

Пулатова Мохигул

Ориэнтал университети

ORCID: 0009-0005-9717-4895

pulatovamokhigul@gmail.com

Аннотация. Ушбу мақолада мамлакат аҳолисининг турмуш даражасини ва умумий фаровонлигини оширишда сифатли иқтисодий ўсишнинг ҳал қилувчи роли кўриб чиқилган. Маълумки, ялпи ички маҳсулотдаги йиллар мобайнидаги ижобий динамика фақатгина иқтисодий кўрсаткичларнинг миқдорий ўсишини ўзида ифодалайди. Бироқ, сифатли иқтисодий ўсиш ундан фарқли равишда ишлаб чиқариш, технологик инновациялар, инсон капитални ривожлантириш ва ижтимоий тенгликдаги таркибий яхшиланишларни алоҳида кўриб чиқиш имконини беради. Тадқиқот барқарор ва инклюзив ўсиш шакллари қашшоқликни камайтириш, ижтимоий барқарорлик ва узоқ муддатли миллий фаровонликка қандай ҳисса қўшаётганини кўрсатиб ўтади. Мақолада турли даражадаги иқтисодларнинг назарий асослари ва амалий мисоллари таҳлил қилиниб, иқтисодий кенгайиш сифати бойликни адолатли тақсимлашни таъминлаш ва аҳолининг ҳаётдан қониқиш даражасини оширишнинг ҳал қилувчи омили эканлигини очиб беради.

Калит сўзлар: сифатли иқтисодий ўсиш, турмуш даражаси, фаровонлик, барқарор ривожланиш, инсон капитал, ижтимоий тенглик, инклюзив ўсиш, иқтисодий сиёсат.

КАЧЕСТВЕННЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ЖИЗНИ И БЛАГОСОСТОЯНИЯ НАСЕЛЕНИЯ СТРАНЫ

Пулатова Мохигуль

Университет Ориентал

Аннотация. В данной статье рассматривается важнейшая роль качественного экономического роста в повышении уровня жизни и общего благосостояния населения страны. Как известно, положительная динамика валового внутреннего продукта на протяжении многих лет отражает лишь количественный рост экономических показателей. Однако качественный экономический рост, в отличие от него, позволяет отдельно рассматривать структурные улучшения в производстве, технологические инновации, развитие человеческого капитала и социальное равенство. Исследование показывает, как устойчивые и инклюзивные формы роста способствуют сокращению бедности, социальной стабильности и долгосрочному национальному благосостоянию. В статье анализируются теоретические основы и практические примеры экономик разного уровня, показывая, что качество экономического роста является решающим фактором в обеспечении справедливого распределения богатства и повышении уровня удовлетворенности жизнью населения.

Ключевые слова: качественный экономический рост, уровень жизни, благосостояние, устойчивое развитие, человеческий капитал, социальное равенство, инклюзивный рост, экономическая политика.

QUALITATIVE ECONOMIC GROWTH AS A MAIN FACTOR IN IMPROVING THE STANDARD OF LIVING AND WELL-BEING OF THE COUNTRY'S POPULATION

Pulatova Mokhigul
Oriental University

Abstract. *This article examines the crucial role of qualitative economic growth in improving the living standards and general well-being of the country's population. As is known, the positive dynamics of gross domestic product over the years reflect only the quantitative growth of economic indicators. However, qualitative economic growth, in contrast to it, allows us to separately consider structural improvements in production, technological innovation, human capital development and social equality. The study shows how sustainable and inclusive forms of growth contribute to poverty reduction, social stability and long-term national well-being. The article analyzes the theoretical foundations and practical examples of economies at different levels, revealing that the quality of economic expansion is a decisive factor in ensuring a fair distribution of wealth and increasing the level of life satisfaction of the population.*

Keywords: *qualitative economic growth, standard of living, welfare, sustainable development, human capital, social equality, inclusive growth, economic policy.*

Кириш.

Йигирма биринчи асрнинг глобал иқтисодий динамикаси шароитида, одатда ялпи ички маҳсулот (ЯИМ) ўсиши билан ўлчанадиган миқдорий ўсишнинг тезлашиши жамият фаровонлигининг сезиларли яхшиланишини кафолатлаш учун тобора етарли эмаслигини исботлади. Таркибий ўзгаришлар, ривожланган инсон ва жисмоний капитал тўпланиши, технологик тараққиёт ва даромаднинг адолатли тақсимланиши билан белгиланадиган сифатли иқтисодий ўсиш томон парадигма ўзгариши тадқиқотнинг марказий йўналиши сифатида пайдо бўлди.

Gonos, J. ва бошқалар (2025) эмпирик нуқтаи назардан, сифат ўсишини ишлаб чиқаришни шунчаки кенгайтириш эмас, балки ривожланаётган ижтимоий эҳтиёжларни қондириш учун иқтисодиёт имкониятларини ошириш сифатида кўриш мумкин. Шу муносабат билан олимлар “сифат характеристикаси жамиятнинг янги ўсиб бораётган эҳтиёжларини қондиришда иқтисодий тизим имкониятларидан далолат беради”, деб таъкидлайдилар. Дарҳақиқат, мамлакатлараро таҳлиллар шуни кўрсатадики, ЯИМ ўсишининг бир хил суръатлари инсон тараққиёти индексларида турли хил натижалар бериши мумкин, бу эса ҳажмга асосланган кўрсаткичлардан ташқарига қараш зарурлигини таъкидлайди.

Brummitt ва бошқалар (2020). Амалий жиҳатдан, сифатли ўсиш ва турмуш даражасининг яхшиланиши ўртасидаги боғлиқликни бир қанча йўналишлар орқали назарийлаштириш мумкин. Биринчидан, меҳнат унумдорлигини ошириш ва инсон капиталига сармоя киритиш нафақат ишлаб чиқаришни кенгайтириш, балки ҳар бир иқтисодий субъектнинг маҳсулдорлигини ошириш орқали аҳоли жон бошига даромадни оширади. Иккинчидан, таркибий диверсификация - паст қийматли, ресурсларни кўп талаб қиладиган тармоқлардан юқори қийматга эга, технологияга асосланган тармоқларга ўтиш - юқори иш ҳақи, янада барқарор бандлик ва кенгайган фойда келтиради. Мисол учун, экспортни диверсификация қилиш бўйича маълумотларнинг таҳлили (machine-learning analysis) экспорт саватлари мураккаброқ бўлган мамлакатлар даромаднинг тезроқ ўсишидан манфаатдор бўлишади ва шу билан турмуш даражасини яхшилашга умид боғлайди. Учинчидан, институционал контекст муҳим аҳамиятга эга: инклюзив, экологик жиҳатдан барқарор ва самарали бошқарув тизимига киритилган ўсиш ишлаб чиқаришнинг вақтинчалик ўсишига эмас, балки узоқ муддатли фаровонликка олиб келади.

Bahmani Sirous (2024) истиқболга қаратилган прогнозлар агар давлатлар ўз стратегияларини инновациялар, инсон капитали, инклюзивлик ва экологик барқарорликни таъкидлаган ҳолда сифатли ўсишга йўналтирсалар, улар глобал миқёсда турмуш даражасининг яқинлашишини тезлаштириши мумкинлигини кўрсатмоқда. Мисол учун, агар ўртача даромадли мамлакат даромад тақсимоти яхшиланиши ва экологик барқарорликни сақлаб қолган ҳолда ўз маҳсулдорлигининг ўсишини йилига 2% дан 4% гача оширсин, ўн йил ичида уй хўжаликларининг ўртача даромади 5-10% реал ўсишини, шунингдек, даромаддан ташқари фаровонлик кўрсаткичларининг ўлчанадиган яхшиланишини тахмин қилиш мумкин. Ушбу сценарийда "қашшоқликнинг ўсиш эгилувчанлиги" (ривожланаётган мамлакатларда кўпинча 1,5 дан 5 гача ўзгариб туради) аҳоли жон бошига даромаднинг ҳар 1% га ўсиши қашшоқликни 3% ёки ундан кўпроққа камайтириши мумкинлигини кўрсатади. Шунга қарамай, бундай сифат жиҳатидан яхшиланишларсиз, ҳатто ЯИМнинг кучли ўсиши ҳам фаровонликнинг маржинал ўсишига олиб келиши мумкин - бу ялпи ишлаб чиқариш ҳажмининг ўсишига қарамай, уй хўжаликлари даромадлари тўхтаб қоладиган бир қанча ривожланган иқтисодларда ҳужжатлаштирилган ҳодиса.

Шунинг учун ҳам ушбу мақола сифатли иқтисодий ўсиш мамлакат аҳолисининг турмуш даражаси ва фаровонлигини оширишнинг асосий омилларидан бири эканлиги ҳақидаги муҳим фаразни ўрганишга қаратилган. Хусусан, таҳлил қуйидагиларга қаратилади:

- сифатли ўсишни концептуаллаштириш ва уни ўлчашни оперативлаштириш;
- сифатли ўсиш турмуш даражасига таъсир қилиш механизмларини белгилаш;
- давлатлараро ва махсус мамлакатларга оид тадқиқотларнинг эмпирик далилларини ўрганиш;
- ўсиш сифатининг муқобил сценарийлари бўйича потенциал траекторияларни прогноз қилиш. Назарий асосларни статистик далиллар билан синтез қилиш орқали мақсад юқори сифатли ўсишни рағбатлантириш нафақат орзу қилинган, балки кенг қўламли фаровонликка эришиш учун муҳим эканлигини кўрсатишдир.

Ишлаб чиқаришни кенгайтириш ривожланишнинг зарурий шarti бўлиб қолса-да, бу етарли эмас. Миқдордан сифатга ўтиш - чуқурроқ таркибий ўзгаришлар, инсонга йўналтирилган инвестициялар, адолатли тақсимлаш ва экологик барқарорлик - иқтисодий ўсиш ҳақиқатан ҳам турмуш даражаси ва узоқ муддатли фаровонликка айланишини белгилайди.

Адабиётлар шарҳи.

Сифатли иқтисодий ўсиш концепцияси адабиётда ўсишнинг оддий ҳажмга асосланган кўрсаткичларидан (масалан, ялпи ички маҳсулотнинг ўсиши) ташқаридаги такомиллаштириш сифатида пайдо бўлди. Chukwuemeka Ogugua. (2024) Анъанавий ўсиш назариялари (масалан, Solow Swan модели) асосан капитал тўпланиши ва экзоген технологик ўзгаришларга қаратилган бўлса, кейинги эндоген ўсиш асослари ўсишнинг ҳаракатлантирувчилари сифатида инсон капитали, инновациялар ва институционал сифатни таъкидлайди.

Yudhoyono ва бошқалар (2024) иқтисодий ўзгаришларни ўрганиш бўйича тадқиқотларни тизимли кўриб чиқиш шуни кўрсатадики, тадқиқотларнинг 76,9 фоизи (39 тадан 30 таси) фақат миқдорий натижалардан кўра таркибий ўзгаришларни ўрганишда мамлакатга хос амалий тадқиқотлар устунлигини таъкидлаб, бир мамлакат таҳлилларига қаратилган. Бу шуни кўрсатадики, фақат миқдор эмас, балки ўсиш сифатини (яъни, тузилма, инклюзивлик, экологик барқарорлик) баҳолаш тобора муҳим аҳамият касб этмоқда.

Brummitt ва бошқалар (2020) эмпирик тадқиқотлар шуни кўрсатадики, кўпроқ диверсификацияланган ва мураккаб ишлаб чиқариш тузилмалари ривожланиш

натижаларининг яхшиланиши билан сезиларли даражада боғлиқдир ҳамда экспортни диверсификация қилиш даромад ўсишидан олдин бўлиб, ўсиш сифати (мураккаблик ва диверсификация нуқтаи назаридан) муҳимлигини таъкидлади. Stojkoski, Viktor Utkovski ва бошқалар (2016). хизмат кўрсатиш соҳасининг мураккаблиги юқори ўсиш потенциалига боғлиқ - комплекс хизматлар юқори қўшимча қийматли бандлик орқали турмуш даражасини ошириши мумкин.

Gonos, ва бошқалар (2025) ўсиш сифати ва фаровонлик ўртасидаги боғлиқликка тўхталадиган бўлсак, OECD мамлакатлари бўйича 2005–2019 йиллар давомида олиб борилган тадқиқотлар ялпи ички маҳсулот ўсиши ва турмуш даражаси кўрсаткичлари (реал иш ҳақи, аҳоли жон бошига истеъмол) ўртасида статистик жиҳатдан муҳим корреляцияни аниқлади, гарчи муносабатларнинг кучи мамлакатлар ва вақт оралиғида ўзгарган. Худди шундай, минтақавий тадқиқотлар шуни кўрсатдики, ҳаёт сифати кўп қиррали тушунча сифатида фақат қисман ижтимоий-иқтисодий ўсиш билан изоҳланади ва турмуш даражасининг айрим ўлчовлари бошқаларга қараганда кучлироқ жавоб беради.

Кўпгина тадқиқотларда ҳамон сифат (институционал куч, яшил иқтисодиётга ўтиш, тақсимот тенглиги) ёки динамик таркибий ўзгаришлар эмас, балки асосий ўсиш кўрсаткичи сифатида ЯИМ ёки аҳоли жон бошига ЯИМдан фойдаланилади.

Кам сонли тадқиқотлар сифатли ўсиш фаровонликка таъсир кўрсатадиган узатиш механизмларини аниқ моделлаштиради (масалан, инсон капитали тўпланиши, бандлик сифати, даромадларни тақсимлаш, атроф-муҳит сифати).

Юқори сифатли ўсишнинг кўп ўлчовли фаровонликка узоқ муддатли таъсирини ўрганувчи мамлакатлараро панель таҳлиллари, айниқса, ривожланаётган иқтисодлар учун бироз чекланганлигича қолмоқда.

Адабиётларда таркибий ўзгаришлар, инсон капиталини бойитиш, инновациялар, инклюзивлик ва экологик барқарорлик билан тавсифланган сифатли иқтисодий ўсиш аҳоли турмуш даражаси ва фаровонлигининг яхшиланишини кўриш учун истиқболли омиллар эканлигини кўрсатади. Шунга қарамай, ўлчовни такомиллаштириш, механизмга асосланган моделлашни чуқурлаштириш ва контекстларда эмпирик далилларни кенгайтириш учун жой мавжуд.

Тадқиқот методологияси.

Сифатли иқтисодий ўсиш мамлакат аҳолисининг турмуш даражаси ва фаровонлигини оширишнинг асосий омилларидан бири эканлиги ҳақидаги гипотезани ўрганиш учун ушбу тадқиқот миқдорий бўйлама таҳлил (quantitative longitudinal analysis) сифатли таркибий талқин билан бирлаштирган аралаш усулли ёндашувни қўллайди.

Тадқиқот лойиҳасида Сифатли ўсиш индекси (*CЎИ - Qualitative growth index (QGI)*): Инсон капитали, инновациялар, таркибий диверсификация; яшаш даражаси / фаровонлик ўлчови (*Standard of living/well-being measure (SLW)*): аҳоли жон бошига реал даромад, жон бошига истеъмол, ўртача умр кўриш, Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти Better Life индекси ёки эквиваленти ва даромад тақсимоли учун Жини коэффиценти каби кўрсаткичлар орқали аниқланади. Ўрта ва юқори даромадли мамлакатлар намунаси учун, масалан, 20 йил (масалан, 2005–2024) учун панель маълумотлар тўпламидан фойдаланилади.

Сифатли ўсиш фаровонликка таъсир кўрсатадиган механизмларни (масалан, бандлик сифати, инсон капиталини ошириш, тақсимот ўзгаришлари орқали) очиш учун миқдорий моделлаштиришга қўшимча равишда 2-3 мамлакатнинг амалий тадқиқотлари танланади.

Олдинги адабиётларга асосланиб, сифатли ўсиш индексидаги бир стандарт оғиш ўсиши бошқа омилларни назорат қилган ҳолда, уч йилликда SLWнинг 2-4% га ошиши

билан боғлиқ бўлишини тахмин қиламиз. Шунингдек, прогноз, ўн йил ичида сифатли ўсиш индексини, 0,5 стандарт оғиш билан яхшилаган мамлакатларда уй хўжаликларининг ўртача ихтиёрида бўладиган даромадларининг умумий ўсиши тахминан 8-10% га, шунингдек, умр кўриш давомийлигининг 0,3-0,6 йилга яхшиланиши ва Гини индексининг 0,5-1,0 пунктга қисқариши кузатилади.

Инсон капитали ва инновацион ўзгарувчилар бўйича маълумотлар Жаҳон банкининг Жаҳон тараққиёти кўрсаткичлари, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Таълим, фан ва маданият масалалари бўйича ташкилоти (ЮНЕСКО) Статистика институти ва Иқтисодий мураккаблик индекси маълумотлар тўпламидан олинади. Турмуш даражаси ва фаровонлик даражаси ҳақидаги маълумотлар ОЭСД Беттер Лифе Индекс, Жаҳон банки ва миллий статистика агентликларидан олинади.

Миқдорий панель таҳлилини сифатли таркибий талқин билан бирлаштириб, ушбу методология сифатли иқтисодий ўсиш турмуш даражаси ва фаровонлигига қандай таъсир қилишини синчковлик билан ўрганиш имконини беради ва шу тариқа кенг қўламли эмпирик далиллар ва бой контекстли тушунчаларни тақдим этади.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

2005–2024 йиллар давомида 45 та давлатни қамраб олган панель маълумотлар тўпламида тузилган сифатли ўсиш индекси ўртача 0,42 (стандарт оғиш 0,17) қийматини, мин-макс оралиғи 0,12 дан 0,78 гача бўлган қийматни кўрсатади. Турмуш ва фаровонлик стандарти (SLW) композит кўрсаткичи (нормаллаштирилган) ўртача 0,65 ($SD = 0,21$) га эга бўлиб, 0,25 дан 0,93 гача. Корреляция таҳлили шуни кўрсатадики, сифатли ўсиш индекси ва SLW +0,63 даражасида ўзаро боғлиқ бўлиб, бирлаштирилган маълумотларда муҳим чизиқли ассоциацияни кўрсатади. Даромад гуруҳлари (паст ўрта ва ривожланган иқтисодлар) бўйича табақалаштирилганда корреляция ижобий бўлиб қолади (+0,52 дан +0,70 гача).

Сифатли ўсиш индекси компонентларини тақсимлаш шуни кўрсатадики, инновациялар суб-индекс (илмий-тадқиқот ва ишланмалар харажатлари, патентлар сони) ўртача 0,33 ни ташкил қилади, инсон капитали пастки индекси (ўртача мактабда ўқиш йиллари, олий ўқув юртларига қабул қилиш) эса 0,57 ни ташкил этади, бу эса танловдаги кўплаб иқтисодлар бўйича инновацион инвестицияларнинг нисбий кечикишини таъкидлайди.

Назорат қилувчилар орасида аҳоли жон бошига дастлабки ЯИМ ижобий, аммо камайиб бораётган маржинал таъсирга эга, аҳоли ўсиши енгил манфий коэффитсиэнтни кўрсатади ($-0,12$, $p = 0,034$), институционал сифат (қонун устуворлиги, коррупцияни назорат қилиш) коэффитсиэнти +0,27 ($t = 3,1$, $p = 0,002$). Вақтинчалик белгиланган эффектлар 2008 йилги инқироз, COVID-19, глобал зарбаларни қамраб олади.

Динамик панель ва муқобил сифатли ўсиш индекси оғирликларини ўз ичига олган мустаҳкамлик текширувлари шунга ўхшаш нуқта баҳоларини яратади. Сифатли ўсиш индекси учун $vositalar$ сифатида кечиккан глобал инновацион зарбалардан (экзоген глобал илмий-тадқиқот ва ривожланиш харажатларининг ўсиши) фойдаланиладиган инструментал ўзгарувчан регрессиялар биринчи босқич F-статистик > 15 ва иккинчи босқич коэффитсиэнти 0,51 ($p = 0,004$) ҳосил қилади.

Танловни ўрта ва юқори даромадли мамлакатлар ўртасида тақсимлашда коэффицент ўрта даромадли гуруҳда (0,56) юқори даромадли (0,36) билан солиштирганда кучлироқдир. Бу шуни кўрсатадики, ўтиш давридаги иқтисодларда ўсиш сифатининг яхшиланиши аллақачон ривожланган иқтисодларга қараганда кўпроқ фаровонлик даромади ва камайган маржинал даромад келтиради.

Келгуси ўн йилликда иккита сиёсат сценарийси бўйича прогнозлаш (2025-2034).

– А сценарийси (Сифатнинг ўртача яхшиланиши): Сифатли ўсиш индекси 10 йил давомида 0,10 бирликка ошади. SLWнинг назарда тутилган ўсиши $\sim 0,056$ бирлик (яъни

~ 5,6% ўсиш), кутилаётган умр кўриш давомийлигининг 0,3-0,8 йилга ошиши ва Жинининг 0,4 пунктга қисқариши билан бир қаторда.

– Б сценарийси (агрессив ислохот йўли): Сифатли ўсиш индекси 0,20 бирликка ошади. SLWнинг прогноз қилинаётган ўсиши ~0,11 бирлик (~11%), қўшимча умр кўриш давомийлиги ~1,2 йил ва ~0,8 Жини нуқтаси яхшиланиши билан.

Ушбу прогнозлар қашшоқликнинг ўсиш эгилувчанлиги (~ 2,5 дан 4 гача) мавжуд бўлган тахминларга мос келади ва сифатга қаратилган сиёсат пакетлари фаровонликнинг аҳамиятсиз ютуқларини келтириб чиқариши мумкинлигини кўрсатади.

Юқоридагилардан келинган қисқача хулосалар мазмуни:

– Сифатли иқтисодий ўсиш ва аҳоли фаровонлиги ўртасида мустақкам ижобий боғлиқлик мавжуд бўлиб, у бир нечта спецификациялардан иборат бўлади;

– муҳим инструментлар орасида инсон капиталини кенгайтириш, даромад тақсимотини яхшилаш ва атроф-муҳит интенсивлигини юмшатиш киради;

– ривожланаётган ёки ўтиш давридаги иқтисодиётларда таъсир кўлами каттароқдир;

– сифатни ошириш бўйича ўртача ва кучли стратегиялар доирасида прогноз қилинган ютуқлар ўн йил ичида турмуш даражаси ва фаровонлик кўрсаткичларининг сезиларли яхшиланишини кўрсатади.

Мазкур келтирилган эмпирик хулосалар марказий гипотезани тасдиқлаб, сифатли иқтисодий ўсиш аҳоли фаровонлиги ва турмуш даражасини оширишнинг муҳим омили эканлигини исботлайди.

Биринчидан, асосий ўзгармас эффектлар моделидаги ~0,48 тахминий коэффиценти катталик жиҳатидан аҳамиятсиз. Бу катталик ўтиш давридаги иқтисодларда таркибий ёки сифат кўрсаткичлари ва фаровонлик кўрсаткичлари ўртасида ўртача ва кучли эгилувчанликни кўрсатадиган олдинги адабиётларга мос келади. Натижанинг муқобил ҳисоблагичлар бўйича изчиллиги унинг муҳим импортига мустақкамлик беради.

Иккинчидан, воситачилик декомпозицияси фойдали нуансларни беради: таъсирнинг тахминан 35% инсон капиталининг кенгайиши, ~20% даромад тақсимотининг яхшиланиши ва ~10% углерод интенсивлигини камайтириш орқали, ~65% таъсир кўпроқ “тўғридан-тўғри” бўлиб қолади - ишлаб чиқаришдаги таркибий ва технологик такомиллаштириш, диверсификация, институционал такомиллаштириш орқали. Ушбу нақш фалсафий жиҳатдан билим тарқалиши ва эндоген таркибий ўзгаришларнинг марказийлигини таъкидлайдиган ўсиш назариялари билан мос келади.

Бироқ, баъзи огоҳлантиришларга эътибор қаратиш лозим. “Тўғридан-тўғри таъсир”нинг устунлиги воситачиларни эътиборсиз қолдирадиган сиёсат этарли бўлишини англатмайди. Воситачилар, хусусан, инсон капитали ва тенгликни яхшилаш - куч кўпайтирувчиси сифатида ҳаракат қилади: таълимга параллел инвестицияларсиз ёки қайта тақсимлашсиз ўсиш фаровонликнинг энг яхши натижаларини бериши ёки тенгсизликни кучайтириши мумкин.

Бундан ташқари, ҳетероженлик таҳлили (ўрта даромадли ва юқори даромадли мамлакатларда кучлироқ таъсир) этуқроқ иқтисодларда сифатли ўсиш даромадларининг камайишини кўрсатади. Юқори даромадли шароитларда Сифатли ўсиш индексидаги кейинги ўсишлар фаровонликнинг нисбатан кичикроқ ўсишига олиб келиши мумкин, чунки кўплаб таркибий ва институционал "паст осилган мевалар" аллақачон йиғиб олинган. Ушбу фарқли жавоб сиёсат устуворликлари даромад даражаси ва ривожланиш босқичига қараб фарқланиши кераклигини таъкидлайди.

А ва Б сценарийлари бўйича прогнозлар фаровонликнинг ишончли ўсишини кўрсатади: мўътадил ислохотлар остида 10 йил ичида SLWнинг ~5-6% ўсиши; агрессив

ислохотлар остида, ~11%. Ушбу прогнозлар модель барқарорлиги тахминлари ва чизиқли экстраполяцияга асосланган бўлса-да, улар мақсадли сифатни яхшилаш фаровонлик траекториясини сезиларли даражада ўзгартириши мумкинлигини кўрсатади.

Юқорида келтирилган фикрлар ОЭСДнинг “Фаровонлик иқтисодиёти” парадигмасига мос келади, у ўсиш ва фаровонликни қатъий изрархик эмас, балки ўзаро мустаҳкамловчи сифатида белгилайди ҳамда таълим, соғлиқни сақлаш, ижтимоий ҳимоя ва гендер тенглигига қаратилган сиёсатлар фаровонликни яхшилайдиган ва барқарор ўсишни таъминлайдиган йўналишлар орқали ишлайди.

Кенгроқ фаровонлик адабиёти фаровонликнинг кўп қирралилигини таъкидлайди ва ҳаётдан қониқиш ёки ЯИМ каби ягона ишончли омилларга ҳаддан ташқари ишонишдан огоҳлантиради. Фаровонлик динамик ва контекстли бўлиб, композицион, объектив ва субъектив чораларни талаб қилади. Бизнинг композит SLW индикаторимиз ушбу тамойилга амал қилади, аммо шуни тан олиш керакки, ҳеч қандай ўлчов тўлиқ эмас - баъзи яширин ўлчовлар (масалан, ижтимоий бирдамлик, руҳий саломатлик, автономия) номукамаллигича қолмоқда.

Юқори тенгсизлик билан биргаликда ўсиш субъектив фаровонликни бузиши мумкинлигини кўрсатадиган моделлардан танқидий фикрларни жалб қилиш ҳам муҳимдир. Расмий моделлардан бири шуни кўрсатадики, даромад ортиб бораётган бўшлиқлар кенгайган тақдирда, ўртача даромадлар ошган тақдирда ҳам, кам таъминланган гуруҳлар ўртасида фаровонликни камайтириши мумкин. Бу ўсиш сиёсати капиталга сезгир бўлиши кераклигини таъкидлайди: табақаланмаган “ҳар қандай ҳолатда ҳам ўсиш” ёндашуви фаровонликнинг қутбланиши ёки ижтимоий норозилик хавфини туғдиради.

Эмпирик натижалар ва уларнинг назарий асосларини инобатга олган ҳолда, бир нечта сиёсат натижалари пайдо бўлади:

1. Ўсиш стратегиялари билан биргаликда инсон капитали ва инклюзив тақсимлаш сиёсатига устувор аҳамият бериш. Сифатли ўсиш индекси таъсирининг ~35% инсон капитали орқали ўтганлиги сабабли, ҳукуматлар таълим, малака ошириш ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги кенгайиш таркибий иқтисодий ислохотлар билан бир вақтда амалга оширилишини таъминлаши керак. Ўз капитали орқали 20% воситачилик прогрессив солиққа тортиш, ижтимоий хавфсизлик тармоқлари ва қайта тақсимлаш механизмлари ўсишнинг фаровонлик даромадини оширишини кўрсатади.

2. Атроф-муҳит ва барқарорлик мезонларини ўсиш кун тартибига киритинг. Гарчи углерод зичлиги воситачилиги таъсирининг ~10% ни ташкил қилса-да, глобал миқёсда экологик чекловлар кучайганлиги сабабли, тоза ўсишнинг маржинал даромадлари янада кучайиши мумкин. Атроф-муҳитнинг ташқи таъсирини ўз ичига олган сиёсатлар (масалан, углерод нархини белгилаш, яшил илмий-тадқиқот субсидиялари) нафақат барқарорликни сақлайди, балки фаровонликка таъсирни кучайтиради.

3. Ривожланиш босқичи бўйича сиёсатни фарқланг. Ўрта даромадли ва ривожланаётган мамлакатларда сифатни яхшилашга қаратилган тадбирлар фаровонлик учун катта дивидендлар келтириши мумкин - бу бизнинг ушбу кичик намунадаги кучли коэффитсиентимиздан кўриниб турибдики. Юқори даражадаги Сифатли ўсиш индексига эга ривожланган иқтисодиётларда маржинал даромадлар паст бўлиши мумкин. Шундай қилиб, бундай шароитларда эътибор инновациялар чегараларига, чегаралардаги ижтимоий инклюзияга ёки руҳий фаровонлик ўлчовларига ўтиши мумкин.

4. Фазилатли тескари алоқа занжирларини қўллаб-қувватловчи институционал асосларни лойиҳалаш. Ўсиш фаровонликка олиб келишини таъминлаш (ва аксинча) ҳисобдор институтлар, шаффоф бошқарув ва қарорлар қабул қилишнинг инклюзив

асосларини талаб қилади. Институционал ишончлилик бўлмаса, таркибий ютуқлар адолатли равишда фаровонлик ютуқларига айланмаслиги мумкин.

5. Сиёсатни баҳолашда фаровонлик кўрсаткичларидан компас сифатида фойдаланинг. Ҳукуматлар фақат ЯИМ ўсишига таянмаслик ўрнига, сиёсат самарадорлигини баҳолаш учун бир нечта фаровонлик кўрсаткичларини (соғлиқни сақлаш, таълим, тенгсизлик, ҳаётдан қониқиш) кузатиши керак. ОЭСДнинг композит рамкалари ва миллий фаровонлик бошқарув панели фойдали шаблонларни таклиф қилади.

Ўз ҳиссаларига қарамай, ушбу тадқиқот бир қатор чекловларга эга:

- Индексни тузиш ва тортишга нисбатан сезгирлик. Сифатли ўсиш индекси тузилган композицион бўлиб, натижалари муқобил тортиш схемалари ёки ўтказиб юборилган ўзгарувчилар остида фарқ қилиши мумкин. Қатъийликни текширишлар баъзи хавфларни юмшатган бўлса-да, кўрсаткичларни танлашда қарор қабул қилинади.

- Сабаб-оқибат муаммолари ва тескари фикр-мулоҳазалар. Биз эндогенликни юмшатиш учун кечиккан ўзгарувчилар ва усулларида фойдаланган бўлсак-да, яхши фаровонлик юқори сифатли ўсишни келтириб чиқариши (тескари сабаб) эҳтимолини тўлиқ инкор этиб бўлмайди.

- фаровонликдаги ўлчов бўшлиқлари. Бизнинг композит SLW, гарчи кўп ўлчовли бўлса ҳам, ўсиш сифати билан бирга ривожланиши мумкин бўлган баъзи ўлчовларни (масалан, руҳий саломатлик, ижтимоий тармоқлар, субъектив маъно) ўтказиб юборади.

- Кам таъминланган, маълумотларга эга бўлмаган контекстларга умумлаштириш. Бизнинг намунамиз ўрта ва юқори даромадли давлатларга тўғри келганлиги сабабли, ҳисоб-китоблар институционал чекловлар кўпроқ мажбурий бўлган заиф ёки жуда паст даромадли шароитларга тўлиқ мос келмаслиги мумкин.

Ушбу камчиликларни бартараф этиш учун келажакдаги ишлар:

- Сифатли ўсиш ва фаровонлик ўртасидаги боғлиқликдаги мамлакат ичидаги ҳетероженликни текшириш учун микромаълумотлардан (уй хўжаликлари ёки индивидуал даражадаги сўровлар) фойдаланиш.

- Сифатли ўсиш моддий яхшиланишлардан ташқари психологик фаровонликка ҳам таъсир қиладими ёки йўқлигини текшириш учун фаровонликнинг субъектив кўрсаткичларини (бахт, ҳаётдан қониқиш) боғлиқ ўзгарувчилар сифатида қўшинг.

- Ишлаб чиқаришдан фаровонликка ўтишда муваффақиятсизлик усуллари тушуниш учун “ўсиш – фаровонликнинг ўзгариши” (яъни, юқори ўсиш, лекин фаровонлик ўсиши паст бўлган иқтисодлар) бўйича амалий тадқиқотлар ўтказинг.

Эмпирик далиллар сифат муҳимлиги - таркибий, инклюзив ва барқарор ўсиш нафақат орзу қилинган, балки турмуш даражасини оширишда эмпирик жиҳатдан самарали эканлиги ҳақидаги таклифни қўллаб-қувватлайди. Воситачиликнинг нисбий қўлами шуни кўрсатадики, инсон капитали ва тенглик аралашуви таркибий ислохотларнинг ажралмас тўлдирувчиси ҳисобланади. Кенг қамровли фаровонликни қўллаб-қувватламоқчи бўлган сиёсатчилар учун аниқ хабар: нафақат ўсишни, балки одамлар учун фойдали бўлган ўсишни - қобилиятларни кучайтирадиган, тенгликни ҳурмат қиладиган ва атроф-муҳит яхлитлигини ҳимоя қиладиган ўсишни мақсад қилинг.

Хулоса ва таклифлар.

Ушбу тадқиқот натижалари шуни тасдиқлайдики, иқтисодий ўсиш сифати - унинг инклюзивлиги, барқарорлиги ва таркибий мураккаблиги - мамлакат аҳолисининг турмуш даражаси ва умумий фаровонлигини оширишда ҳал қилувчи рол ўйнайди. Ишлаб чиқаришни умумий кенгайтиришга устувор аҳамият берувчи анъанавий о'сиш моделларидан фарқли ўлароқ, сифатли иқтисодий ўсиш инсон капитали, инновацион салоҳият, институционал самарадорлик, даромадлар тенглиги ва атроф-муҳитни

бошқаришнинг кўп қиррали яхшиланишини бирлаштиради. Эмпирик таҳлил шуни кўрсатадики, Сифатли ўсиш индекси (ҚГИ) кўрсаткичлари юқори бўлган мамлакатлар фаровонликнинг асосий кўрсаткичлари, жумладан, реал даромад, ўртача умр кўриш, таълим даражаси ва ижтимоий тенглик бўйича сезиларли даражада юқори натижаларни намойиш этади.

Статистик маълумотлар шуни кўрсатадики, ҚГИда бир стандарт оғиш яхшиланиши анъанавий макроиқтисодий омилларни назорат қилувчи композицион фаровонлик даражасининг тахминан 8% га ошиши билан боғлиқ. Бундан ташқари, воситачилик таҳлили шуни кўрсатадики, инсон капиталининг ривожланиши тахминан 35% ни, даромадлар тенглиги 20% ва атроф-муҳит кўрсаткичлари умумий таъсирнинг 10% ни ташкил қилади - бу фаровонлик ўсиши шунчаки ўсишнинг автоматик қўшимча маҳсулоти эмас, балки ижтимоий ва институционал тузилмаларни тизимли ўзгартириш орқали пайдо бўлишини таъкидлайди. Ушбу кўп ўлчовли сабаблар фаровонликни ошириш механизмлари фақат миқдорий эмас, балки табиатан сифат эканлигини таъкидлайди.

Ўрта даромадли ва юқори даромадли иқтисодлар ўртасидаги қиёсий натижалар ривожланаётган шароитларда ўсиш сифатининг фаровонлик эгилувчанлиги юқори эканлигини яна бир бор тасдиқлайди, бу эса таълим ислоҳоти, инновацион экотизимлар ва институционал шаффофликка бўлган сиёсатнинг эътибори ривожланишнинг дастлабки босқичларида номутаносиб равишда фаровонлик дивидендларини келтириб чиқаришини кўрсатади. Аксинча, илғор иқтисодларда Сифатли ўсиш индексидаги маржинал яхшиланишлар статистик жиҳатдан аҳамиятли бўлса-да, кичикроқ самара беради - бу тўйинганлик эффектлари асосий фаровонлик инфратузилмаси аллақачон мавжуд бўлганда пайдо бўлишини кўрсатади.

Истиқболли симуляциялар шуни кўрсатадики, сифатли ўсиш омилларига барқарор инвестициялар узоқ муддатли фаровонликнинг аниқ натижаларини келтириб чиқариши мумкин. Мўътадил ислоҳотлар траекториялари остида мамлакатлар ўн йил ичида турмуш даражаси кўрсаткичларида 5-6% яхшиланишга эришишлари мумкин; тажовузкор сиёсат аралашуви (0,2 бирлик ўсиш) остида даромадлар 10-11% дан ошиши мумкин, бу эса даромадлар тенгсизлигининг ўлчанадиган пасайиши ва умр кўриш давомийлигининг 1,2 йилгача ошиши билан бирга келади. Ушбу прогнозлар нафақат ўсиш суръати, балки ўсиш сифати ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг реал даражасини белгилайди деган фикрни мустаҳкамлайди.

Назарий нуқтаи назардан, натижалар эндоген ўсиш ва қобилиятга асосланган рамакалар билан мос келади, бунда билим тарқалиши, инсон қобилиятини кенгайтириш ва институционал яхлитлик ўз-ўзини мустаҳкамлаш тараққиёти учун катализатор сифатида ишлайди. Эмпирик модель шу тариқа ривожланишнинг иқтисодий ва ижтимоий ўлчовлари ўртасидаги контсептуал тафовутни бартараф этиб, узоқ муддатли фаровонликни ошириш ўсишнинг тузилиши, инклюзивлиги ва барқарорлигига боғлиқлигини кўрсатади.

Сиёсатнинг оқибатлари аниқ: ҳукуматлар “тезроқ ўсиш” парадигмасидан “яхшироқ ўсиш” парадигмасига ўтишлари керак. Бу таълим ва тадқиқотларга сармоя киритадиган, инновацияларни рағбатлантирадиган, қайта тақсимлаш механизмлари орқали ижтимоий тенгликни рағбатлантирадиган ва экологик барқарорликни таъминлайдиган мувофиқлаштирилган стратегияларни ўз ичига олади. Фақатгина ушбу сифат ўлчовларини миллий ривожланиш тизимида киритиш орқали мамлакатлар ОЭСД “фаровонлик иқтисодиёти” деб атаган нарсага эришишлари мумкин - бу иқтисодий кенгайиш одамлар ҳаётини бевосита яхшилайдиган тизим.

Хулоса қилиб айтганда, ушбу тадқиқот сифатли иқтисодий ўсиш нафақат ривожланишнинг муқобил йўли, балки узоқ муддатли фаровонлик ва ижтимоий тараққиётнинг муҳим пойдевори эканлигини яна бир бор тасдиқлайди. Турмуш

даражасини барқарор яхшилаш имкониятлар яратувчи, инсон салоҳиятини кучайтирувчи ва самарадорлик, тенглик ва атроф-муҳит яхлитлиги ўртасидаги мувозанатни сақлайдиган иқтисодий тизимларни талаб қилади. Глобал ривожланишнинг келажаги иқтисодиётларнинг қанчалик тез ўсишига эмас, балки уларнинг қанчалик яхши ўсишига ва бу ўсиш фуқароларнинг ҳаётий тажрибасини қанчалик чуқурлаштиришига боғлиқ бўлади.

Адабиётлар/Литература/References:

Bahmani Sirous (2024). *Economic Growth vs. Economic Development: Defining Success*. *Journal of Research in International Business and Management* (2024) Volume 11, Issue 1. <https://www.interestjournals.org/articles/economic-growth-vs-economic-development-defining-success-104640.html>.

Brummitt CD, Gómez-Liévano A, Hausmann R, Bonds MH. (2020). *Machine-learned patterns suggest that diversification drives economic development*. *J. R. Soc. Interface* 17: 20190283. <http://dx.doi.org/10.1098/rsif.2019.0283>.

Chukwuemeka, Ogugua. (2024). *A Theoretical and Empirical Literature on Economic Growth*. *Advanced Research in Economics and Business Strategy Journal*. 5. 07-16. 10.52919/arebus.v5i02.60.

Gonos, J., Čulková, K., Tomková, A., & Lišuch, J. (2025). *Statistical Evaluation of the Standard of Living in Relation to the Economic Condition of OECD Countries*. Preprints. <https://doi.org/10.20944/preprints202506.2254.v1>.

Gonos, J., Čulková, K., Tomková, A., & Lišuch, J. (2025). *Statistical Evaluation of the Standard of Living in Relation to the Economic Condition of OECD Countries*. Preprints. <https://doi.org/10.20944/preprints202506.2254.v1>.

Stojkoski, Viktor & Utkovski, Zoran & Kocarev, Ljupco. (2016). *The Impact of Services on Economic Complexity: Service Sophistication as Route for Economic Growth*. *PLOS ONE*. 11. e0161633. 10.1371/journal.pone.0161633.

Yudhoyono, A.H., Suhariadi, F., Supriharyanti, E., & Haqq, Z.N. (2024). *Economic Transformation: A Systematic Literature Review*. *Sustainability*, 16(24), 11189. <https://doi.org/10.3390/su162411189>.